

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"א
תשע"ב

תפילת העמידה שלפני תפילת העמידה

והביטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא.

הנימוק החדש מדגיש את הקשר לתוכנה של הברכה, שבה מחזק האדם את ביטחונו בה' על ידי אזכורה של יציאת מצרים, שעמדו בה ישראל, ולא היה להם על מה להישען אלא על ה'. התחברות זו של המתפלל לאזכור גאולת מצרים היא פתח ומבוא לביטחון בה' שאליו הוא עומד עכשיו להתפלל ולבקש את צרכיו בתוך שאר צרכי עם ישראל.

ניתן אפוא להגדיר שעל פי ההסבר הראשון בולטת מוכנותו של המתפלל להיות "עובד ה'" דרך יסוד הכניעה והקבלה. ההסבר השני מחזק את מגמת הביטחון בה' ובגאולתו, וכמבוא לתפילת העמידה, שבה יפנה האדם את ביטחונו לבורא שימלא את משאלות לבו עם שאר משאלות לבם של ישראל. שניהם מסבירים את הברכה כהכנה לקראת תפילת העמידה.

רש"י (שם ד) מוסיף עוד שני טעמים חשובים: האחד, הישענות על שני פרקי תהלים הסמוכים זה לזה, מזמור יט ומזמור כ. האחד מסיים במילים: "ה' צורי וגואלי", היינו הזכרת גאולת האדם על ידי ה', והפרק הסמוך לו מתחיל במילים "יענך ה' ביום צרה", היינו בקשה מה' שיענה למתפלל בעת צרה. בלשון רש"י: "וסמיכת גאולה לתפילה רמזה דוד בספר תהלים". הטעם השני, בלשונו של רש"י:

מי שאינו סומך גאולה לתפילה, למה הוא דומה? לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג, אף הוא הפליג, אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו.

ההגעה לברכת הגאולה היא מתוך המשכה של קריאת שמע והזכרת יציאת מצרים בפרשה השלישית. הואיל והגעת לברכת הגאולה, אל לך לעזוב את המקום וכדאי לך לנצל את עובדת היות המלך יוצא לקראתך (לקבל את תודת גאולתך) וסמוך לגאולה את תפילת בקשותיך. למעשה שני הנימוקים של רש"י אחד הם: הראשון מסתמך על השימוש ברעיון על ידי דוד, והשני מחזק את הרעיון על ידי משל המלך.

לאור האמור לעיל נחדש חידוש מעניין. ניתן לומר כי אפשר לראות את ברכת הגאולה בשני מבטים (וכסגנון הלמדנות הבריסקאים נעשה "חקירה"): אפשר לומר כי ברכת הגאולה היא סיום של סדרת ברכות שמע, ואפשר לומר (ובלשון ה"חקירות" – "או דנימא") שברכת הגאולה היא המבוא וההתחלה של תפילת העמידה. לפי רש"י היינו מקבלים את הצד הראשון כסיום סדרת ברכות שמע, ולפי רבנו יונה היינו מציעים שברכת הגאולה היא חלק ומבוא לעמידה.

הרב יוסף אנטמן
מרצה בהתמחויות לתושב"ע ולתנ"ך

על פי מה שהנהיגו חכמי ישראל ומסדרי סידור התפילה אנו מוצאים כי אמירת פרשיות שמע ישראל מלוות לפניהן ואחריהן בסדרת ברכות, כמלכה המלווה על ידי משרתים לפני ואחריה. עניין זה נכון וכמעט זהה גם באמירת שמע של ערבית וגם באמירת שמע של שחרית. במאמרנו זה נעסוק בברכה המלווה את שמע לאחריה, ברכת "גאל ישראל".

במקורות התלמוד הדיון וההתייחסות הם בעיקר במקומה של הברכה כהכנה וכהקדמה לתפילת העמידה הבאה מיד ותכף לברכה. ננסה למצוא את הגשר ואת החיבור שבין קריאת שמע לתפילת העמידה.

בברכות ט ע"ב נאמר: "העיד ר"י בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפילה אינו ניזוק כל היום כולו". בממרא נוספת (שם ד ע"ב) נאמר: "אמר ר' יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפילה". משמעות ראשונית של שתי מובאות אלו מלמדת כי חכמי התלמוד ייחסו חשיבות גדולה לא רק לעצם תוכנה של ברכת הגאולה אלא הדגישו את חשיבות קישורה ושייכותה של הברכה לתפילת העמידה. כמו כן הפליגו מאוד במתן השכר למי שעומד במשימה ומחבר וסומך את הגאולה לתפילה. נבדוק מה ראו על כך ומה טעם קבעו כך.

רבנו יונה שואל (תלמידי ר' יונה בדפי הרי"ף): "יש לעיין, וכי מפני שסומך גאולה לתפילה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עולם הבא?" כמו כן, מדוע זוכה ואינו ניזוק כל היום? רבנו יונה מסביר שהתבוננות בתוכן ברכת הגאולה מלמדת כי אנו מברכים את ה' על שגאל אותנו ממצרים מבית העבדים. המתפלל מפנה תשומת לב ומחשבה לקבל על עצמו את עולו של הבורא אשר פדה וגאל את עמו, עם ישראל, ממצרים. התהוות האומה הישראלית והחיוב לקבל עליה את עולו של הבורא, מעוגנת ומחוזקת ומחויבת מתוך ההכרה הבסיסית ש"ה' ימלוך לעולם ועד". מתוך שכך, עולה שהמתפלל, מכיר הטובה והגאולה שגאל אותו הבורא ושהוא עבדו ועובד אותו, וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצוותיו נמצא שבעבור זה זוכה לחיי העולם הבא.

החיבור לתפילה ולעבודת הבורא נובע ויוצא מתוך הקשר הבסיסי ליציאת ומצרים ולהכרה היסודית שמקנה האדם לעצמו, שהוא עובד למי שהוא חייב לו את עצם מציאותו הלאומית וממנה גם הפרטית. עיון נוסף בקשר שבין ברכת הגאולה לעמידה יובחן מתוך תשובה נוספת שמביא רבנו יונה (שם):

טעם אחר, מפני שכשמוזכר גאולת מצרים ומתפלל, מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפילה כיוון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום וכיוון שמוזכר עכשיו אותה גאולה שבטחו אבותינו בה' והצילים ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו, שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו, ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד.

אופיו של מנהיג ישראל

על העם ולא מוסר את נפשו על העם הוא אינו ראוי להיות מלך. תפקידו של המלך למסור את נפשו בעד העם ולא להפך, גם כאשר באמת האשמה מוטלת עליהם.

לעומת זאת, אצל דוד אנו מוצאים התנהגות הפוכה לחלוטין. לאחר שדוד מונה את ישראל וה' מעניש על כך את העם אומר דוד: "הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אביי" (שמואל ב כד, יז). הרמב"ן (בביאורו לספר במדבר טו, כא) מסביר שהעונש כאן בא על העם באשמתם ולא באשמת דוד, ואף על פי כן דוד לוקח על עצמו את האשמה ומוכן לסבול את העונש במקום העם. מנהיג בעל מסירות נפש כזאת הוא המתאים להנהיג את עם ישראל והוא "רעך הטוב ממך" כלפי שאול באותה נקודה.

מסירות נפש זו באה מתוך תפיסת תפקידו של מנהיג העם ככזה שכל עניינו הוא לשרת את העם ולדאוג להם, ולא להפך. יועציו הזקנים של שלמה יועצים לרחבעם בנו להיות "עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם" (מלכים א יב, ז). זה כל עניינו של מנהיג, לשרת את עמו עד כדי מסירות נפש עליהם.

תפיסה זו אנו מוצאים בפרשתנו אצל משה רבנו, המנהיג הדגול. אף על פי שהוא יודע שהעם חטא וראוי להענישם (כפי שהוא אכן עושה בצורה מסוימת) הוא מוכן למסור את נפשו עליהם עד כדי להימחות מספר החיים. יתרה מכך, הוא מתחנן לה' שישלח לעם כאילו הוא עצמו חטא: "וסלחת לעווננו ולחטאתנו". נכונות מוחלטת לשרת את העם עד כדי מסירות נפש היא הנדרשת ממנהיג בעם ישראל.

שנוכה בע"ה להיות בעלי מסירות נפש כלפי עם ישראל, ומתוך כך נזכה למנהיגים שכאלה. "ואשיבה שופטיך כבראשונה".

רעות קורנברג

סטודנטית בהתמחויות לתושב"ע ולתקשורת

משה רבנו, המנהיג הגדול של עם ישראל, מתמודד עם אתגרים לא פשוטים בהנהגת "עם קשה עורף". באחד הרגעים הנעלים ביותר בחייו של משה, כאשר הוא נמצא ארבעים יום בהר סיני בדרגה רוחנית גבוהה ש"לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי" (דברים ט, ט) ולומד תורה מפי ה', באותו רגע ממש בני ישראל חוטאים בחטא חמור כל כך עד שה' רוצה להשמידם ולהשאיר רק את משה. משה יכול היה באותו רגע להגיע לתחושות כעס, תסכול ויאוש עמוקות, שהעם שכל כך השקיע וטיפח ומסר את נפשו עבורו מתנהג כך. אך משה לא מאבד את עשתונותו ומבקש מה': "שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך". בהמשך, לאחר שמשה יורד לעם ומענישם, הוא פונה אל ה' במוכנות למסור את עצמו לטובת העם: "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (לב, לב). הרמב"ן מסביר שבדברים אלו משה מקבל על עצמו לסבול את עונשם של בני ישראל במקומם עד כדי כך שהוא מוכן להימחות מספר החיים. רבי ישראל מרוזין מסביר שהנהגה זו של משה נגזרת מתפיסתו את תפקידו של מנהיג ישראל. כדי להבין תפיסה זו, המתבטאת גם בהנהגת מלכות בית דוד, יש להשוות בין מלכות שאול למלכות דוד.

כידוע, המלכות נלקחה משאול בגלל שחש על צאן העמלקים. כאשר נתבונן בפסוקים המספרים על כך נראה כי בסיפור המעשה מתאר הנביא: "ויחמול שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר" (שמואל א טו, ט). לאחר מכן, כאשר שמואל שואל את שאול "ומה קול הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שמע" עונה שאול: "מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר". שאול מטיל את האשמה על העם ומוציא את עצמו מהאחריות למעשיהם. כתגובה לכך בא העונש "קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך". ייתכן שאכן העם חמל על הצאן ושאל נהג כראוי, אך אם שאול, כמלך ישראל, מטיל את האשמה

מחנכים באמונה

חברים מקשיבים

עמליה צורן

"חברים מקשיבים" הוקם בשנת 2000 על ידי הרב יוני לביא, אז תלמיד ישיבת "מרכז הרב", בשיתוף עם קבוצת בחורים מהישיבה שהיו בקשר עם חבריה מיישיבות תיכוניות והגיעו למסקנה שחסר מקום שיהיה אפשר בו לברר שאלות בענייני אמונה, צניעות, הלכה, התלבטויות אישיות וכדומה. הבחורים החליטו לתת מענה לצורך זה והקימו קו טלפוני מיוחד למטרה זו. בני נוער מתלבטים יכולים להתקשר, כאשר מן העבר השני של הקו עונים לשאלותיהם מתנדבים, תלמידי ישיבות גבוהות, ומנסים לברר יחד אתם את כל הנושאים הללו. בכך הם מאפשרים לכל מי שרוצה לשאול, להתייעץ ולהעמיק – לעשות זאת. יוזמתם זכתה לברכתו של ראש הישיבה הרב אברהם שפירא זצ"ל.

במהלך השנים הפעילות התרחבה וקבוצת המשיבים התרחבה גם היא. כיום היא כוללת כמה עשרות גברים ונשים צעירים בשנות העשרים לחייהם, העוסקים בכך בהתנדבות מלאה. בכל יום יש כארבעים איש המשיבים לשאלות בטלפון וכשני שלישי מן השאלות מגיעות גם בדוא"ל. תשובות שיכולות להביא תועלת לבני נוער אחרים מתפרסמות באתר (תוך השמטת כל פרט מזהה, כמובן). כמו כן ניתן לשאול שאלות ישירות מתוך האתר. גיל הפונים נע בין 12 ל-20, יותר ממחצית הפניות הן של בנות.

באתר האינטרנט מתפרסמות אלפי תשובות במגוון נושאים (אמונה, תורה ומצוות, הלכה, צניעות, בינו לבניה, גאולה, צבא ושירות לאומי, הדרכה וכדומה). באתר מתפרסמות כחצי מסך כל התשובות שנכתבו והשאר נשלחות אישית לשואלים. אנשי "חברים מקשיבים" מנהלים גם את "פורום אמונה" באתר "כיפה", שם מתקיימים דיונים בענייני אמונה מדי ערב. כולם מוזמנים להשתתף.

איך מתקשרים?

הקו הפתוח "חברים מקשיבים" טל' 54-5000-1599 (ימים א'-ה', משעה 21:00 עד 1:00 בלילה), ת"ד 2164 שוהם 60850, דוא"ל makshivim@kipa.co.il או דרך האתר <http://www.makshivim.org.il/ask.asp>